

ливого значення набуває технологічна компетенція, оскільки акумулює вищевказані компетенції – володіння знаннями, навичками та вміннями за показниками: методика навчання сприйняття музичного твору; методика навчання співу; методика навчання основам музичної грамоти; методика навчання гри на дитячих музичних інструментах; методика навчання музично-ритмічним рухам; методика розвитку творчих здібностей учнів початкової школи. Для більш диференційованого підходу в оцінюванні вмінь і навичок студентів нами розроблена тривірнева якісна характеристика кожного показника. Спостереження впродовж експерименту, аналіз матеріалів перевірки виробничої педагогічної практики показали, що студенти з високим рівнем володіння технологічною компетенцією відрізняються, зазвичай, продуктивним характером музично-естетичної діяльності, яка виявляється у їхньому творчому самовираженні, для якого характерним є інтерес до пізнання, швидкість і глибина оволодіння знаннями, навичками та вміннями, велика працездатність, розвинене сприйняття, спостережливість, пам'ять і увага, вміння спрямовувати увагу, пошук більш раціональних і простих прийомів, методів для розв'язання поставлених завдань. Характеристика студентів із середнім рівнем володіння технологічною компетенцією така: ситуаційна продуктивність у музично-естетичній діяльності, часткова самостійність в організації роботи над музичним твором (у виборі й оцінюванні твору керуються інтуїцією, звертають увагу переважно на зовнішні ознаки). Для студентів із низьким рівнем володіння технологічною компетенцією характерним є репродуктивна музично-естетична діяльність, недостатнє знання методики самостійної роботи, невміння педагогічно трансформувати набуті знання, самостійно довести почате до кінця, вузький музичний кругозір, безініціативність, невпевненість. Проведення замірів за вказаними показниками допомогло простежити рівень сформованості технологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи, виявити недоліки та потребу в удосконаленні педагогічних умов її формування.

Ключові слова: технологічна компетенція, рівень, показник, музично-естетична компетентність, майбутній учитель початкової школи.

Submitted on February, 3, 2017

Reviewed by Doctor of Pedagogy V. Labunets

УДК: 37.035.6(477)(091)''18/19'':908
<https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-2-4>
 Orcid.org/0000-0002-2215-3994

Марія Миронівна Чепіль,
 доктор педагогічних наук, професор,
 завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти,
 Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
 вул. Франка, 24, м. Дрогобич, Україна

ДИТИНА ЯК СУБ'ЄКТ ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ СОФІЇ РУСОВОЇ

У статті розкрито погляди С. Русової на виховання дитини, головні фактори її формування та розвиток. Акцентовано увагу на необхідності орієнтації на особистість, на розвиток її здібностей, природних сил і талантів у діяльності освітніх установ. Розкрито мету виховання, зміст освіти та чинники формування особистості, педагогічні засоби й методи, що сприяють найефективнішому розвитку природних задатків і здібностей індивідуума. Особистість виникає у процесі діяльності і розвивається в суспільних умовах життя. Кожна дитина народжується як продукт об'єднаного біологічного і антропологічного процесу.

Ключові слова: дитина, виховання, вихователь, дитячий садок, школа, Софія Русова.

Постановка проблеми. Розвиток педагогічної науки в Україні неможливо уявити без вивчення і осмислення вітчизняного та світового виховного досвіду. В історії розвитку історико-педагогічного процесу простежується певна логіка виникнення і змін педагогічних парадигм, що неодмінно передбачає виникнення і розвиток нових концепцій виховання, нових моделей дошкільних закладів і шкіл. Кінець

XIX – початок XX ст. характеризується відродженням української нації, зростанням активності прогресивної інтелігенції у змаганнях за освіту, науку, культуру. Приклад життя і творчості, ідеї та погляди педагогів-просвітителів, які жили і творили у цей період, їхня педагогічна спадщина, заборонена чи замовчувана на теренах Радянського Союзу, не залишені непоміченими як її сучасниками, так і дослідниками за його ме-

жами у міжвоєнний період та в другій половині ХХ ст., сьогодні є складовою української педагогіки, викликає інтерес і зацікавлення у науковців.

Серед когорти вітчизняних педагогів, чия педагогічна спадщина назавжди увійшла в золотий фонд педагогічної науки, займає Софія Русова. Її педагогічна діяльність є справжнім прикладом культурної європейки, яка вміє цінити, поважати мову й культуру того народу, серед якого проживає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші спроби осмислення педагогічної діяльності і творчого доробку С. Русової було висвітлено у публікаціях діячів української діаспори (Б. Залевського, В. Єрмоленка, Н. Ліндфорс-Михалевич, Ю. Русова, О. Русової-Базилевської та ін.). В Україні вивчення її творчого доробку стало можливим завдяки розсекреченню архіву «С. Ру 1990 р.». Її педагогічна спадщина включена до програми з історії вітчизняної педагогіки (1992), у навчальні посібники «Історія української школи і педагогіки» О. Любаря, М. Стельмаховича, Д. Федоренка (Київ, 1993, 1999, 2006); В. Кравця (Тернопіль, 1994, 2002, 2008); А. Сбруєвої, М. Рисної (Суми, 1998, 2008) та ін. Громадсько-педагогічна діяльність та провідні ідеї науково-теоретичного доробку С. Русової висвітлено у наукових працях Н. Дічек, О. Джус, І. Зайченко, Н. Калениченко, В. Качкан, Т. Ківшар, Є. Коваленко, З. Нагачевська, О. Проскура, О. Сухомлинська, О. Таран, О. Фролова, М. Чепіль. В умовах Української держави проведено науково-практичні конференції, педагогічні читання, присвячені їй (Івано-Франківськ, Київ, Ніжин, Чернівці та ін.).

Сьогодні творча спадщина Софії Русової активно впроваджується в теорію та практику української національної системи освіти, занурює дослідників у пласт її наукового доробку. Водночас, проблема дитинства є багатоаспектною і потребує більш детального обґрунтування.

Мета статті – розкрити педагогічні погляди С. Русової на дитину як суб'єкт виховання.

Виклад основного матеріалу. Вивчення та узагальнення педагогічної спадщини С. Русової дає підстави стверджувати, що дитина, її особистість, індивідуальність з її природними задатками, здібностями, талантами, потребами, прагненнями є основною ланкою її концепції. «Як немає в садку двох куців однаковісіньких, так немає в класі двох дітей з однаковими почуттями, думками, спроможностями», – відзначала педагог [4, с. 4].

У книзі «Теорія і практика дошкільного виховання» першим є розділ «Що таке дитина». Кожна дитина народжується як продукт об'єднаного біологічного і антропологічного процесу. У своєму ембріональному розвитку дитина проходить різні етапи і форми органічного життя та приносить в собі риси, здобуті людиною на шляху її тисячолітньої культури, виявляючи різні антропологічні ознаки своєї належності до тієї чи іншої раси, нації, народності. Разом з тим,

вона має в собі індивідуальні риси, успадковані від батьків. Немовля відразу є продуктом, з одного боку, безпосередньої спадщини її індивідуальності (онтогенез), з іншого – біологічних і антропологічних впливів (філогенез). Отже, на поняття «людина» слід дивитися «як на істоту цілком природню, біологічну, і як на особу, соціальну частину громадянства» [7, с. 3]. Людина, перш за все, – істота біологічна. Засобами акомодатії, переймання і звички дитина поступово набирається життєвих сил, розвивається фізично, інтелектуально і психічно. Процес біологічного ставлення і змін людини виявляється у вікових етапах її розвитку та поведінки і знаходить своє вираження в специфічних біологічних рисах дитинства, юнацтва, змужнілості та старості.

С. Русова висвітлює біологічні риси дитинства, педагогічні засоби й методи, що сприяють найефективнішому розвитку природних задатків і здібностей індивідуума. Свій педагогічний аналіз, теоретичний пошук вона намагається базувати на новітніх досягненнях сучасної їй психології, медицини, анатомії, фізіології, біології та інших наук про людину (Біне, Болдуїна, Вейсмана, Гросса, Дарвіна, Лая, Пере, Штерна, Штруммера та ін.). Кожна дитина є продуктом біологічної та історичної еволюції. «Людина стає людиною лише в громаді. Свідомість закону, моральне розуміння волі закладається лише в спільності, в контакті з людьми. Для окремої особи, відірваної від громадського життя, не існує закону, не виявляється безумовно ідея добра. Лише в спільноті, у спільному житті всіх людей складається моральний і юридичний закон, моральні завдання та обов'язки» [5, с. 6].

Особистість виникає у процесі діяльності та розвивається в суспільних умовах життя, постійно перебуваючи під впливом економічних, політичних, культурних та інших соціальних факторів, що складають, за С. Русовою, соціальне оточення формування особистості. Формування людини як особистості є довготривалим, складним діалектичним процесом соціалізації індивіда, в якому дитина набуває людських морально-психологічних якостей, правил і норм поведінки, суспільної свідомості, тому «зрозумівши тісний зв'язок особи з громадянством, уявивши собі найкращі добродійності, яких вимагають від особи її громадські обов'язки, можна вяснити, як саме треба здійснити соціальне виховання, щоб наслідком його був справжній розвиток громадянства, збільшення в ньому активних розумних діячів» [5, с. 11].

Виховання, спадщина і середовище, як стверджувала С. Русова, є головними факторами формування і розвитку дитини. Мета виховання полягає у тому, щоб «допомогти вільній еволюції духовних і фізичних сил дитини» [1, с. 9], «високо поставити культ особи, яка вільно виявляє усі свої творчі сили» [1, с. 15], «виробити людину з широким розумінням своїх громадських обов'язків, з незалежним, високо розвинутим розумом, братерським почуттям до усіх людей; людину, здатну до роботи, таку людину, яка за

жодних обставин не загине морально і фізично й проведе в життя свою незалежну думку” [2, с. 37].

С. Русова вагоме місце у формуванні і розвитку дитини відводила вихователю. Якщо вихователь буде лише пасивно спостерігати, як росте, розвивається дитина, то сама дитина буде шукати активного впливу, авторитету, без якого вона почуває себе безпомічною та безпорадною. І тоді, замість нашого впливу, може прийти інший фактор, який лише негативно діятиме на дитину. Вихователь мусить з мужністю брати на себе відповідальність за свій вплив на дитину, дорожити нахилом дитини підпорядковуватися йому і шукати засобів, щоб якнайкраще скерувати її на добрий шлях. Одночасно С. Русова вважала, що не слід обмежувати волю дитини, її самостійну думку, а лише корегувати її самостійний поступ.

Відповідальність вихователя є досить великою, бо майже виключно від нього залежить, куди саме буде скерована воля ще мало свідомої істоти. Потрібно насамперед якнайкраще придивитися, пізнати душевний та фізичний стан дитини, розібратися у тому, до чого вабить дитину та від чого її відвертає. Треба пестливо викликати її довір'я, її відверті признання, щоб у відносинах між педагогом і дитиною не було страху [6, с. 12].

У теоретичних обґрунтуваннях С. Русова спиралася на практичний досвід. Вона створила перший український садок у Києві (1871), очолювала українське відділення Фребелівського інституту, де викладала курс дошкільного виховання, організувала численні садки і притулки як в Україні, так і за її межами. Опрацьовуючи власну концепцію дошкільного виховання, вона творчо використовувала також здобутки світової педагогіки (Ф. Фребеля, М. Монтесорі, Ф. Дістервега, Й. Песталоцці, Ж.Ж. Руссо та ін.).

У праці «Дошкільне виховання» вона звертається до педагогічних ідей М. Монтесорі: новий дитячий садок, уроки номенклатури, які готують дитину до абстрактного думання, роль педагога у вихованні дитини. С. Русова поділяла думку про те, що маленьку дитину важливо навчити відчувати, сприймати різноманітні ознаки предметів довкола неї, привчати малечку до самостійних занять. Її захоплювало уважне ставлення М. Монтесорі до дитячої душі, яке потребувало індивідуального підходу [1, с. 77-79].

Головною метою дошкільного виховання С. Русова визначає не вчити дитину, не давати їй готове знання, хоч би й саме початкове, а розбудити в ній духовні сили, розворушити цікавість, виховати її почуття, – щоб очі дитини вмiли бачити, вуха дослухатися до всього, рученята вмiли працювати з олівцем, ножицями, з глиною і папером [8, с. 36-38]. Дитячий садок має бути весь проіннятий національним духом свого народу. Велику увагу приділяла естетичному вихованню як фактору, який має впливати на розвиток наших дітей, щоб найкраще викликати в них творчість в цьому напрямі. Різні види занять (спостереження, читання, оповідання казок)

вона пропонує поєднувати з малюванням, аргументуючи це так: малюнок дитячий – це мова дитяча, щира й самостійна.

Виявленню творчих сил дитини сприяє приємна атмосфера у дитячому садку. Вона радить якнайбільше ухилятися від критики, бо вона шкідливо відбивається на дитині. При проведенні дитячих свят треба єднати народне, фольклорне із загальнокультурним і давати щось естетичне, радісно-веселе. Вона переконана, що без знання рідної мови неможливий загальний розвиток дитини. Саме тому таке велике значення у вихованні маляг мають фольклорні твори. Мова змалку виховує душу й серце дитини. С. Русова глибоко розробляє методику навчання та виховання дітей: досліджує проблеми розвитку мови та мовного навчання, науки чисел, морально-соціального виховання, підготовки педагогічних кадрів (садівниць) тощо. Любов до Батьківщини починається з любові до матері, родини, домівки, рідної вулиці, дошкільного закладу, малої Батьківщини – місця, де людина народилася [10, с. 151-153]. А це приведе нас до широкого єднання й світового порозуміння між народами й націями.

Провідне місце у її творчості поряд з ідеями вільного розвитку дитини, необхідності вивчення її психофізіологічних особливостей, необхідної гармонійної єдності з природою займає положення про доцільність виховання дошкільнят на народному ґрунті.

Низка її педагогічних творів присвячена проблемі нової школи. Мета школи – привчити дитину до життя, розуміти його, знайти в ньому своє місце [2, с. 35], мета української школи – «збудити, дати виявитися самостійним творчим силам дитини» [4, с. 4]. Проаналізувавши стан освіти на українських землях з початку ХУІІ і до початку ХХ ст., С. Русова дійшла висновку, що «сучасна українська школа не дає дітям освіти, бо вона суперечить усім вимогам педагогічної науки, всім потребам народного життя; вона калічить розум і душу дитини, одриває дитину від родини й несвідомо видає її на розпутті, без усякого виховання, без повної освіти, вона не відповідає національному духовному складу українського народу; народ зневірився у цій школі й не надає їй такої вартості, яку мусить мати справді народна школа» [4, с. 5]. Нова школа повинна «увібрати в себе усі доступні погляди закордонних реформаторів, але одночасно будувати свою нову форму на національному ґрунті, відповідаючи на перші потреби краю, на національні вимоги людей» [2, с. 36]. Новий тип школи можна створити тільки вмiло використовуючи величезний український і зарубіжний педагогічний досвід, реалізуючи найпереводіші досягнення педагогічної науки і практики [9]. У новій школі повинен бути жвавий, життєрадісний настрій, між учнями й учителями панувати дружні, товариські відносини, розвиватися гуманні почуття до людей і всього живого.

С. Русова теоретично обґрунтувала можливість існування такої школи для дітей, яка б була золотим ключем, що «розмикає пута несвідомості, шлях до

волі, до науки, до добробуту, яка б стала найкращим скарбом кожного народу» [4, с. 3].

На її думку, нова школа повинна готувати учнів до майбутнього життя, до реалізації того ідеалу, який ще живе в серцях найкращих громадян, а тому її має живити, ростити ґрунт національної культури [2, с. 37].

С. Русова стверджувала, що краєзнавство є тим підґрунтям, «тереном», на якому повинна будуватися національна школа кожного народу й процес виховання свідомих, активних громадян-патріотів [3, с. 33]. Важлива педагогічна функція краєзнавства полягає в тому, що знання такого роду дають можливість наблизити школу до обставин реального життя. Вона відзначає велику увагу до предмету «краєзнавства» на східних теренах України – в Одесі, Києві, Лубнах, Луганську, Вінниці, Коростишеві, Умані, Маріуполі та ін. станом на 20-ті роки ХХ ст. Змістовними роблять освіту і виховання дитини вивчення рідної мови, краєзнавства, культури, науки на базі загальнолюдських здобутків в інтелектуальній і моральній сферах [11].

Формування патріотизму у дітей слід розпочинати з виховання почуття любові до рідного краю, бо дитина може любити тільки те, що знає. Треба дати змогу дітям бачити хоч найближчі місцевості, знати в них кожну річку, ліс, озеро, найближчі села, їх будівлі, розрізняти рослинність, звірину свого краю, знати, чим люди займаються, коло чого вони працюють [11, с. 173]. Але ця любов до рідного краю має переходити ізольований національний егоїзм, бо, люблячи свій народ, дитина, на думку С. Русової, повинна визнавати добрі риси і право на пошану іншими народами. З цією метою необхідно час від часу святкувати з дітьми різні національні свята. Так соціальне виховання доходить до широких ідеалів, до глибокої самосвідомості молодої людини як громадянина, як члена держави, як сина свого народу. Пропо-

нувала вчителям використовувати такі форми навчання як екскурсії по своїй і більш віддаленій місцевостях, що цікаві з географічного, історичного чи економічного боку. Добрим результатом таких екскурсій і мандрівок може бути заснування шкільного чи районного краєзнавчого музею.

Педагогічні ідеї Софії Русової не втратили своєї актуальності та повинні слугувати сьогоденню. Вони цінні для всіх, хто причетний до справи виховання підростаючого покоління. Найважливішими принципами її педагогічної концепції є гуманізм, демократизм, народність, природовідповідність, культуровідповідність, особистісно зорієнтований підхід, соціальна зумовленість виховання. І сьогодні одним із головних завдань виховання підростаючого покоління є виховання молоді на засадах загальнолюдських цінностей та народних чеснот.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у педагогічній спадщині С. Русової центральне місце займає дитина з її природженими задатками, здібностями, можливостями. Головними факторами формування і розвитку дитини є виховання, спадщина, середовище. У діяльності освітніх установ першочерговою повинна бути орієнтація на особистість, на розвиток її здібностей, природних сил і талантів. У дошкільному закладі, школі повинні бути зібрані усі скарби національної культури, зразки багатомістової народної творчості. Освітньо-виховні аспекти педагогічної концепції С. Русової є неодмінною умовою творення нової за змістом і за формою теорії та практики освітньої діяльності в Українській державі.

Подальших наукових студій потребують питання мови як засобу соціалізації особистості, методи навчання і виховання за С. Русовою.

ЛІТЕАТУРА

1. Русова С. Дошкільне виховання / С. Русова. – Катеринослав : [б. в.], 1918. – 126 с.
2. Русова С. Ідейні підвалини школи / С. Русова // Світло. – 1913. – Кн. 8. – С. 33-38.
3. Русова С. Краєзнавство в народній школі / С. Русова // Шлях виховання й навчання. – 1933. – Кн. 1. – С. 25 – 33.
4. Русова С. Наша школа / С. Русова // Світло. – 1914. – Кн. 7 – 8. – С. 3-16.
5. Русова С. Нова школа соціального виховання / С. Русова. – Катеринослав – Лейпціг : [б. в.], 1924. – 151 с.
6. Русова С. Нові методи дошкільного виховання / С. Русова. – Прага : [б. в.], 1927.
7. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Русова. – Прага : Український громадський видавничий фонд, 1924. – 124 с.
8. Чепіль М. М. С. Русова і проблеми духовного розвитку дитини / М. М. Чепіль // Проблеми шкільної педагогіки і психології навчання і виховання у творчій спадщині С. Русової : матеріали Всеукр. пед. читань, присвяч. 140-річчю з дня народж. С. Ф. Русової /

М-во освіти України, АПН України, Ін-т педагогіки АПН України, Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя, Чернігів. Обл. ін.-тпідвищення кваліфікації та перепідготовки працівників освіти; відп. ред. С. І. Коваленко. – Чернігів, 1996. – Кн. 3. – С. 35-38.

9. Чепіль М. М. С. Русова про працю як невід'ємну частину національного виховання / М. М. Чепіль // Ідея національної школи у педагогічній спадщині Софії Русової та Степана Сірополка : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 164-165.

10. Чепіль М. М. С. Русова про роль змісту освіти у формуванні національної свідомості / М. М. Чепіль // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Педагогіка. Вип. V. – Івано-Франківськ : Плай, 2001. – С. 150-154.

11. Чепіль М. М. Софія Русова про краєзнавство як засіб національного виховання учнів / М. М. Чепіль // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. – Сер. Педагогічні науки. – Чернігів, 2006. – Вип. 39. – С. 171-173.

REFERENCES

1. Rusova, S. (1918). *Doshkilne vykhovannia [Preschool education]*. Katerynoslav [in Ukrainian].
2. Rusova, S. (1913). Ideini pidvalyny shkoly [The main school ideas]. *Svitlo – Light*, 8, 33-38 [in Ukrainian].
3. Rusova, S. (1933). Kraieznnavstvo v narodnii shkoli [Regional studies in public school]. *Shliakh vykhovannia i navchannia – The way of education and teaching*, 1, 25-33 [in Ukrainian].
4. Rusova, S. (1914). Nasha shkola [Our school]. *Svitlo – Light*, 7-8, 3-16 [in Ukrainian].
5. Rusova, S. (1924). *Nova shkola sotsialnoho vykhovannia [New school of social education]*. Katerynoslav – Leiptsih [in Ukrainian].
6. Rusova, S. *Novi metody doshkilnoho vykhovannia [New methods of preschool education]*. Praha [in Ukrainian].
7. Rusova, S. (1924). *Teoriia i praktyka doshkilnoho vykhovannia [Theory and practice of preschool education]*. Praha: Ukrainyskyi hromadskyi vydavnychyi fond [in Ukrainian].
8. Chepil, M. M. (1996). S. Rusova i problemy dukhovnoho rozvytku dytyny [S. Rusova: issues of the child's spiritual development]. *Problemy shkilnoi pedahohiky i psykhologhii navchannia i vykhovannia u tvorchiy spadshchyni S. Rusovoyi : materialy Vseukr. ped. chytan, prysvyach. 140-richchyu z dnya narodzh.*
9. Chepil, M. M. (1996). S. Rusova pro pratsyu yak nevidemnu chastynu natsionalnoho vykhovannia [S. Rusova on labor as an integral component of national education]. *Ideya natsionalnoyi shkoly u pedahohichnii spadshchyni Sofii Rusovoi ta Stepana Siropolka: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. – The concept of national school in S. Rusova and S.Siropolk's creative legacy: National conference proceedings (Ukraine)*, (pp. 164-165) [in Ukrainian].
10. Chepil, M. M. (2001). S. Rusova pro rol zmistu osvity u formuvanni natsionalnoyi svidomosti [S. Rusova on labor as an integral component of national education]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Seriya : Pedahohika – The concept of national school in S. Rusova and S.Siropolk's creative legacy: National conference proceedings (Ukraine)*, (pp. 150-154) [in Ukrainian].
11. Chepil, M. M. (2006). S.Rusova pro krayeznavstvo yak zasib natsionalnoho vykhovannia uchniv [S.Rusova on local history and culture as a means of patriotic education]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. T.H. Shevchenka. – Ser. Pedahohichni nauky – Bulletin of Chernihiv T. H. Shevchenko Pedagogical University. Series: Pedagogy*, 39, 171-173 [in Ukrainian].

Mariia Chepil,

Doctor of Pedagogy, professor,

Head of the Department of General Education and Early Childhood Education,

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,

24, Ivan Franko Str. Drohobych, Ukraine

CHILD AS THE SUBJECT OF EDUCATION IN SOFIA RUSOVA'S PEDAGOGICAL LEGACY

Emergence and subsequent transformation of pedagogical paradigms in the course of historical and pedagogical process inevitably lead to the development of new concepts of education, new models of preschools and schools. Today Sofia Rusova's creative output is actively being implemented into the theory and practice of Ukrainian national education system. The issue of childhood is multifaceted and requires detailed studying. The paper aims to reveal S. Rusova's pedagogical views of the child as the subject of education. The child with his/her innate inclinations, abilities and capabilities is the core of S. Rusova's educational concepts. Every child is a product of biological and anthropological processes. Thus, the article highlights biological characteristics of childhood as well as educational tools and methods that contribute to the most efficient development of natural instincts and abilities. Personality arises through activity and develops in the society. Development and formation of an individual is a long and complex dialectical process of socialization in which he/she acquires moral and psychological qualities, learns rules and standards of conduct and public consciousness. And it is the teacher who must take responsibility, make the child loyal and search for ways of better guiding the child. The main factors in the formation and development of children are education, background, and environment. The activities of educational institutions should primarily focus on the development of personal skills and talents. Preschools and schools should become keepers of national treasures and centuries-old traditions. Teaching local culture and history brings schools closer to real-life circumstances. S. Rusova's pedagogical ideas can become a ground for establishing innovative pedagogical theories and practice in Ukraine.

Keywords: child, education, teacher, preschool, school, Sofia Rusova.

Подано до редакції 03.02.2017